

Ville Erkkilä

Jalmari Jaakkola – menneisyyden näkijä

HISTORIANKIRJOITUKSEN POLIITTISUUDESTA
JA ESTETIIKASTA

Ville Erkkilä analysoi artikkelissaan akateemisen historiankirjoituksen ja poliittisten päämäärien välistä rajankäyntiä professori Jalmari Jaakkolan (1888–1964) töiden kautta. Tuotannossaan Jaakkola selitti historiaa ja yhteiskuntaa yksilöllisen elämysmaailman avulla.¹ Erkkilä esittää, että historiankirjoittajan kokemus yhteiskunnasta toimi sekä heuristisena apuvälineenä menneisyyden tutkimisessa että metaforisena kontekstina, jonka kautta historioitsija selitti yleisölleen historiallisten tapahtumien ja nykyisyyden yhteyttä. Siten 'historiankirjoituksen poliittisuus' muodostuu käsitteenä monitahoisemmaksi kuin aikaisemmassa kansallisen historiankirjoituksen historiassa on esitetty.

Millaisilla keinoilla historiankirjoituksen poliittisuutta tulisi ja voidaan tutkia? Lähestyn tutkimuskysymystä historioitsija Jalmari Jaakkolan elämän ja töiden kautta. Jaakkola toimi Suomen historian professorina Helsingin yliopistossa vuosina 1932–1954 ja *Historiallisen Aikakauskirjan* päätoimittajana vuosina 1935–1959. Jaakkolan sosio-ekonominen tausta oli ajan akateemikolle tyypillinen. Vauraan maatalon nuorin lapsi tunsii yliopisto-opinnot omakseen jo hyvin varhaisessa vaiheessa. Hän piti itseään aitosuomalaisena, mutta vierasti päivänpolitiikkaa opportunistisena, eikä tuntenut puoluettyötä kansan

FM Ville Erkkilä työskentelee tohtorikoulutettavana Helsingin yliopiston Eurooppa-tutkimuksen verkostossa. Sähköposti: vverkil@gmail.com.

hengen mukaiseksi.² Työtehtävien mukana tulleen akateemisen vaikutusvallan lisäksi hänen ajatuksensa Suomen menneisyydestä muokkasivat ajanjakson kulttuuria yleisemminkin.³ Jaakkola kirjoitti vuonna 1941 maan korkeimman poliittisen johdon pyynnöstä kirjan *Suomen idänkysymys*, joka oli suunnattu ensisijaisesti saksalaiselle lukijakunnalle. Siinä hän esitti historiallisiin todisteisiin vedoten venäläisestä väestöstä puhdistetun Karjalan liittämistä Suomeen.⁴ Jaakkola edustaa siis pienoiskoossa niin sanotun ensimmäisen tasavallan (1918–1945) historiankirjoituksen traditiota, jossa 1920-luvun äärikansalliset viittaukset huipentuvat toisen maailmansodan aikaiseen suoraan poliittiseen vaikuttamiseen ja historiankirjoituksen sekä -kirjoittajien erittäin läheiseen yhteistyöhön poliitikkojen ja valtiojohtojen kanssa.⁵

1. "Suomen varhais historian näkijä" on kuvaus, jonka Jaakkola itse valitsi tekstiksi vuonna 1959 kunniaakseen lyötyyn muistomitaliin. Eino Jutikkala, *Jalmari Jaakkola*. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. SKS 1997, <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/6992/> (31.10.2014).

2. Helsingin yliopiston slaavilaisen filologian professori J. J. Mikkola oli Jaakkolalle isähahmo ja mentori. Mikkolan ja hänen vaimonsa Maila Talvion ympärille muodostunut tuttavapiiri edusti nuorelle Jaakkolalle henkistä kotia. Ks. Kansallisarkisto (KA), J. J. Mikkolan kokoelma, Jalmari Jaakkolan kirje J. J. Mikkolalle 6.7.1926; Myös Eeva Järvenpää, Elisabethin talon vanhin asukas syntyi kansalaissodan melskeissä. *Helsingin Sanomat* 26.11.2005 (Jaakkolan tyttären Lillian Timgrenin haastattelu); Jutikkala 1997; Jalmari Jaakkola, *Suomen historian ääri viivat*. WSOY 1940, 202.

3. Derek Fewster, *Visions of Past Glory. Nationalism and the Construction of Early Finnish History*. Studia Fennica Historica 11. SKS 2006.

4. Jalmari Jaakkola, *Suomen idänkysymys*. WSOY 1942, 86–95. Esim. s. 87: "Vain perusteellisen väestönsiirron avulla on poistettavissa myös se hallitsevalta osalta täysin keinotekoinen vieras asujaimisto ja varsinkin ne tavattoman runsaat, juurettomat työläisjoukot[.]" Teos käännettiin myös ruotsiksi, saksaksi ja englanniksi: *Finlands östproblem* (1941), *Ostfrage Finnlands* (1941) ja *Finnish Eastern Question* (1942).

5. Peter Aronson, Narve Fulsås, Pertti Haapala & Eric Jensen, *Nordic National Histories*. Teoksessa Stefan Berger &

Ensimmäisen tasavallan historiankirjoitus, ja Jalmarin Jaakkolan historiografia sen osana, on yleisesti yhdistetty 1920- ja 1930-lukujen poliittisiin ja akateemisiin reunaehtoihin tavalla, joka on korostanut yhteiskunnallisen tilanteen ja tieteellisen tradition suoraa vaikutusta historiankirjoittajiin ja heidän töihinsä. Tätä näkemystä edustaa esimerkiksi Pekka Ahtiaisen ja Jukka Tervosen *Menneisyyden tutkijat ja metodien vartijat* (1996),⁶ joka on pitkälti määritellyt suomalaisen historian tutkimuksen historian tulkinnan näihin päiviin asti. Teoksessa painopiste on tieteellisten ja poliittisten tekijöiden, siis ulkoisen maailman, sanelemilla ennakkoehdoilla. Näkökulman vaarana on, että historian kirjoittaminen ja sen vaikuttavuus alkaa muistuttaa kausaalista kaaviota politiikan, tieteentekijöiden ja lukevan yleisön välillä, jossa lausumat välittyvät suoraan yhteiskunnan huipulta tutkijoiden toistamina muokaten vastaanottajien, kansan, mielipiteitä. Toisaalta Jaakkolan historiografian tapauksessa on keskitytty hänen töidensä johtopäätöksiin ja niiden epistemologiseen kestävyteen (tai kestävämmyyteen) sekä Suomen idänkysmyksen luonteeseen tilaushistoriana.⁷ Poliittisen ja historian raja on siis määritetty sen mukaan, kuinka hyvin hänen teoksensa kestävät uusien tutkijasukupolvien kriittistä analyysiä, ja missä määrin hänen teoksistaan on löydettävissä suoraa yhtenevyyttä poliittisiin tai sotilaallisiin tavoitteisiin.

En tietenkään kiellä politiikan suoraa merkitystä historiankirjoitukselle. Historiaa kirjoitetaan aina niiden poliittisten ja sosiaalisten reunaehtojen sisällä, jotka määrittävät kyseistä aikaa. Myös tieteensisäiset säännöt, konventiot ja metodit muokkaavat akateemisen historian kirjoittamista, eikä sitä voida täysin rinnastaa esimerkiksi historialliseen fiktion.⁸ Viime aikoina teoreetikot kuten Frank Ankersmit ja David Carr ovat kuitenkin korostaneet historiankirjoituksen affektiivista puolta. Kirjoitettu historia on sekä tuotettu että monesti omaksuttu kokemuksen kautta. Sitä ei voi siis analysoida ottamatta huomioon ”henkilökohtaisen” osuutta.⁹ Tässä artik-

kelissa keskityn nimenomaan kokemuksen osuuteen historiankirjoittamisessa. Tekstin kirjoittajan kokemus rakentaa ja välittää kielen kautta *historiaa*, joka kuitenkin ymmärretään kollektiiviseksi, ei-henkilökohtaiseksi ilmiöksi.

Historiankirjoituksen affektiivinen ulottuvuus

Kognitiotieteiden mukaan ihmiset selittävät omaa ja heitä ympäröivien ihmisten toimintaa kokemushistoriansa kautta. Näin ollen myös historian tutkijat tulkitsevat työssään menneiden ihmisten toimintaa tuon saman kaavan mukaan.¹⁰ Ympäröivän yhteiskunnan, joka ensimmäisessä tasavallassa usein yhdistettiin ”kansakuntaan”, muutokset koettiin myös affektiivisella tasolla ja sosiaalista toimintaa kuvaavat käsitteet olivat emotionaalisesti latautuneita. Niiden kautta tulkittu menneisyys kantoi mukanaan tunteita, jotka puolestaan vaikuttivat siihen esteettiseen historiakuvaan, jonka tutkija rakensi lähteiden pohjalta ja välitti yleisölleen.¹¹

Chris Lorenz (toim.) *The Contested Nation. Ethnicity, Class, Religion and Gender in National Histories*. Palgrave Macmillan 2008, 272–274; Ks. myös Eino Jutikkala, *Valtion tiedotuslaitoksen salainen sotakronikka*. WSOY 1997b.

6. Pekka Ahtiainen & Jukka Tervonen, *Menneisyyden tutkijat ja metodien vartijat. Matka suomalaisen historiankirjoituksen*. SHS 1996.

7. Jutikkala 1997.

8. Jorma Kalela, *Historiantutkimus ja historia*. Gaudeamus 2000, 49–69; Lyhyt tiivistelmä Hayden Whiten aloittamasta historiankirjoituksen ”ikuisesta kiistasta” löytyy Kalle Pihlainen, Rereading narrative constructivism. *Rethinking History. The Journal of Theory and Practice* 17:4 (2013), 509–512.

9. Ks. esim. David Carr, *Experience and History. Phenomenological Perspectives on the Historical World*. Oxford UP 2014, erit. 62–66.

10. Dorthe Berntsen & David C. Rubin, Understanding autobiographical memory. An ecological theory. Teoksessa Dorthe Berntsen & David C. Rubin (toim.) *Understanding autobiographical memory. Theories and approaches*. Cambridge UP 2012, 333–355; Vrt. Jorma Kalela, *Making History. The Historian and Uses of the Past*. Palgrave Macmillan 2012, 39–40.

11. Ks. esim. Paul Ricoeur, *Time and Narrative Vol. 1*. Chicago University Press 1990, 82–87, 229; Affektiteoriasta

Historiankirjoitus on prosessi, jossa esitetään normatiivisia tosiseikkoja menneisyyden ihmisten todellisuudesta. Samanaikaisesti niiden ympärille luodaan inhimillisen toiminnan esteettinen maailma, joka liimaa historialliset faktat historialliseksi representaatioksi, mutta joka sellaisenaan ei ole esiintynyt menneisyydessä.¹² Historiankirjoittajan rekonstruoima ”mennyt maailma”, on väistämättä heijastus tutkijan omasta ajasta ja sosiaalisesta todellisuudesta, koska (ilmiselvästi) muunlainen kokemus puuttuu sekä tutkijalta itseltään, että hänen yleisöltään, jolle rekonstruktio esitetään.¹³ Kielellisten rakenteiden, esimerkiksi kontekstuaalisten metaforien kautta menneen ajan ilmiöt, ”omana itsenään” tavoittamattomat, tuodaan ymmärrettäväksi nykyisyyden ihmisille ja selitetään nykyisyyden ilmiöillä. Narratiivit ja metaforat, joiden avulla historiaa kirjoitetaan, yhdistävät historiallisten lähteiden uutta tietoa jo olemassa olevaan informaatioon sosiaalisesta todellisuudesta ja mahdollistavat sen, että kirjoitettu historia on sen yleisölle tunnistettavissa.¹⁴

Teoria tarjoaa näkökulman Jaakkolan tuotannon esteettisen tason analyysille. Siinä tutkimuksen kohteena on vaikutelma, ”mennyt maailma”, jonka hän rakensi historiallisten tosiseikkojen ympärille ja pyrki välittämään lukijoilleen. Tämä vaikutelma syntyi sen kehikon heijastuksena, jonka avulla Jaakkola antoi merkityksiä oman aikansa sosiaalisen todellisuuden tapahtumille. Käytännössä yritän löytää yhteiskunnallisia tekijöitä, jotka vaikuttivat Jaakkolan historiankirjoitukseen (jos vaikuttivat), mutta en ota niitä suorina ehtoina hänen töilleen vaan pyrin ymmärtämään, kuinka hän ne tulkitsi ja kuinka hän tämän tulkinnan kautta selitti maailmaa, sekä mennyttä aikaa että nykyisyyttään.

Seuraavassa esitän, että Jaakkolan tuotannosta nousee erityisesti esiin kaksi henkilökohtaista ja affektiivista sfääriä, jotka selittivät sekä historiaa että yhteisöä, jota tuo jaettu menneisyys yhdisti. Nämä inhimillisen toiminnan perusosat olivat kokemukset luonnosta sekä sukupuoli-

identiteetistä. Ne toimivat hänen teksteissään vastakappaleina, joiden kautta metafora, tulkinta historiasta, ja sitä myöten historian esteettinen maailma tuotettiin. Luonto, yhdistävät symbolit ja kansalaisen sukupuolittunut ihanne saivat osakseen huomiota sekä Jaakkolan teksteissä että koko kansallisessa historiankirjoituksessa, koska ihmiset järjestävät niiden kautta maailmaansa. Kokemus ruumiillisesta itsestä, koitoisasta maisemasta ja ympäristöstä, sekä tunteita herättävistä symboleista muodostavat identiteetin rungon muista erottuvana ja muihin samaistuvana subjektina.¹⁵ Lisäksi moderni nationalismi on ennen kaikkea maskuliininen rakennelma, ja maskuliinisten hyveiden kuten lojaaliuden, voiman, kunnian ja rohkeuden ilmaiseminen ovat olleet sekä kansallisvaltion että yksittäisen miehen tavoitteena. Euroopan kan-

historiankirjoituksessa Ks. Benno Gammerl, Emotional styles. Concepts and challenges. *Rethinking History. The Journal of Theory and Practice* 16:2 (2012), 168; Patrick H. Hutton, Memory. Witness, Experience, Collective Meaning. Teoksessa Nancy Partner & Sarah Foot (toim.) *The SAGE Handbook of Historical Theory*. SAGE Publications 2013, 354–377.

12. Frank Ankersmit, *Meaning, Truth and Reference in Historical Representation*. Cornell University Press 2012, 68–69.

13. Marek Tamm, Introduction. Teoksessa Marek Tamm (toim.) *Afterlife of Events. Perspectives on Mnemohistory*. Palgrave Macmillan 2014, 1–27.

14. Esim. ”Rautakauden suomalaiset heimot muistuttivat monelta osin 1920-luvun vapaaehtoisia maanpuolustusjärjestöjä.” Ks. Fewster 2006, 320–330; Myös Ville Erkkilä, Time, identity, and history. On the cognitive psychology and figural practice of historiography. *Rethinking History. The Journal of Theory and Practice* 19:4 (2015), 602–620; George Lakoff & Mark Johnson, *Metaphors We Live By*. University of Chicago Press 2003.

15. C. R. Raymond, G. Brown & D. Weber, The measurement of place attachment. Personal, community and environmental connections. *Journal of Environmental Psychology* 30 (2010), 422–426; R. W. Connell, *Masculinities*. 2nd edition. Polity 2005, 45–92; Modernin kansallisvaltion pyrkimyksestä politisoida ihmisten henkilökohtainen tila ja aika ks. Benedict Anderson, *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Verso 1983.



Kuva 1. Jalmari Jaakkola oli tuottelias kirjoittaja, joka ystäviensä ja perheenjäsenten mukaan joko luki tai kirjoitti jatkuvasti. Akateemisen historiankirjoituksen lisäksi syntyi runoja ja lyriikoita. Kuvassa Jaakkola 1940-luvun lopulla. Lähde: Museoviraston kuvakokoelmat, HK19701004:11.

sallisissa historioissa, jotka seurailevat kansallista valtioiden poliittisen rakentamisen vaiheita, näiden ideaalien erottaminen toisistaan on usein mahdotonta.¹⁶

Sisällissodan trauma

Ensimmäisen tasavallan kulttuuria ei voi ymmärtää palaamatta Suomen sisällissotaan. Jaakkolalle sisällissota oli kapina paitsi valtiollista laitosta kohtaan myös syvempiä moraalisia rakkennelmia ja arvoja kohtaan.¹⁷ Punainen terrori, siveellisyyden rajojen rikkominen, jota Jaakkolan oli mahdollista Helsingissä seurata, tuntui omassa identiteetissä. Myöhemmin yhteiskunnallisen moraalien höltyessä sisällissodan traumaat-

16. John Horne, Masculinity in politics and war in the age of nation-states and world wars, 1850–1950. Teoksessa Stefan Dudink, Karen Hagemann & John Tosh, *Masculinities in politics and war. Gendering modern history*. Manchester University Press 2004, 22–37; Joane Nagel, Nation. Teoksessa Michael S. Kimmel, Jeff Hearn & R. W. Connell (toim.) *Handbook of Studies on Men & Masculinities*. SAGE Publications 2005, 401–402; Vrt. Ann-Catrin Östman, Från eländighet till manligt medborgarskap. Bonden i det tidiga 1900-talets finländska historieskrivning. *Historisk tidskrift* 126 (2006).

17. Ks. Kansallisarkisto (KA), Jalmari Jaakkolan arkisto, Kansio 6, Jalmari Jaakkolan puhe Satakuntalaisen osakunnan vuosijuhlissa vuonna 1918; Yleisemmin sivistyneistön tunnelmista Ahtiainen & Tervonen 1996, 34–39, 42–47; Risto Alapuro, *Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890–1933*. Hanki ja Jää 1994, 265–267; Pertti Haapala, *Kun yhteiskunta hajosi 1914–1920*. Painatuskeskus 1995, 240–246.

tiset tapahtumat kohosivat pintaan.¹⁸ Kokemus sattui syvemmälle kuin pelkät aineelliset ja poliittiset takaiskut:

Niin vapauden kärsimyskruunu päässään, veljesriitojen, veljesveren, sortajien hurmeen, raunioiden ja autiuden keskellä ikäänkuin jumalien ja ihmisten hylkäämänä lepää tällä hetkellä isiemme maa. Ja aineellisen ja henkisen hädän, häpeän ja epätoivon ahdistamana ja turmeltuneena sekä ylhäällä että alhaalla, sairaana ja rikkirevittyinä, suuren maailman mielipiteiden ja maininkien puristaessa sitä, taistelee sen sielu kohti vapautumistaan ja kirkastumistaan.¹⁹

Jaakkola ja suurin osa sivistyneistöstä näkivät yleisesti punakapinan lietsomat ihmisjoukot massana, joka hyökyi yli isänmaan tuhoten tieltään kaiken. Se oli irtipäässyt ihmisen pimeä puoli, joka ei totellut enää järjen ääntä.²⁰ Mielen ”kellareissa ulvoivat susilaumat”, kuten Eino Kaila asian ilmaisi.²¹ Suomalaisen sivistyneistön johtopäätöksenä oli, että vastaavanlaisen tragedian välttäminen tulevana vuosina oli mahdollista vain poistamalla orgaaniseksi ymmärretystä yhteiskuntaruumiista kapinoinut ja turmeltunut osa. Tämä suoritettiin omintakeisen rotuopin avulla, jossa kommunismi ja vallankumouksellisuus nähtiin rodullisina ominaisuuksina.²² Muo-

dostettiin biologinen eroavaisuus suomalaisten ja venäläisten, ”ryssän”, välille sisäisten, ei-mitatavien ominaisuuksien pohjalta. Suomalaisten tuli kaikin tavoin eristää itsestään, tuhota ja torjua kaikki, joka muistutti venäläisyydestä.²³ Sisällissodan henkiseksi perinnöksi jäi lohkottu maailmankuva idealisoidusta ”itsestä” ja läpipahasta ”toisesta”.²⁴

Tuo lähihistoriassa aktualisoitunut puhdistettu yhteisöllisyys, joka turvaisi kansakunnan pysyvyyden, yhdistyy Jaakkolan tieteellisessä tuotannossa kahteen käsitteeseen: *perinnäiseen järjestykseen* sekä *kansalliseen tehtävään*. Näillä käsitteillä Jaakkola pyrki kuvaamaan Suomen kansan ja sen ympäristön yhteen kasvamista, joka prosessina ulottui hämärästä menneisyydestä tulevaisuuteen. Perinnäinen järjestys oli läpi historian jatkuva oikeanlaisen yhteisöllisyyden tila. Se syntyi, kun suomalaiset miehet laittoivat voimavaransa kansallisen tehtävän suorittamiseen.²⁵ Kansallisen tehtävän ulkoinen kohde oli ”slaavilaismeri” Suomen rajojen toisella puolen, jota Suomen kansan tuli padota.²⁶ Jaakkola luonnehti itäistä sotilaallista, poliittista, kulttuurista tai demografista voimaa vaihtelevin vertauksin, useimmiten kuitenkin kielikuviin liittyi

18. Jaakkolalle punakaartin valta Helsingissä oli ”huligaaniainesten veritekoja ja konnantöitä”. Ks. KA, Jalmari Jaakkolan arkisto, Kansio 6, ”Milloin valveutuu tämän kansan omatunto” (mielipidekirjoituksen käsikirjoitus vuodelta 1918).

19. KA, Jalmari Jaakkolan arkisto, Kansio 6, Jalmari Jaakkolan puhe Satakuntalaisen osakunnan vuosijuhlassa 1918.

20. Rahvaan riehuvat massat esiintyvät Jaakkolan histori-an kirjoituksessakin. Ks. esim. kuvaus Ruotsin talonpoikaiskapinasta. Jalmari Jaakkola, *Suomen historia 5. Suomen myöhäiskeskiaika 1. Unionin alkukausi*. WSOY 1950, 413, 417; Vrt. Risto Alapuro, Ulkoinen ja sisäinen. Suomen poliittisen kulttuurin pitkä linja. *Yhteiskuntapolitiikka* 75:5 (2010), 533.

21. Lainattu Päiviö Tommila (toim.) *Historiantutkijan muotokuva*. SHS 1998, 177.

22. Matti Klinge, *Vihan veljistä valtiotalismiin. Yhteiskunnallisia ja kansallisia näkemyksiä 1910- ja 1920-luvulta*. W. Söderström 1972, 69–70, 109–112; Fewster 2006, 309–310.

23. Ks. esim. Juha Siltala, *Lapuan liike ja kyyditykset 1930*. Otava 1985, 443–462; Outi Karemaa, *Vihollisia, vainoojia, syöpäläisiä. Venäläisviha Suomessa 1917–1923*. SHS 1998, 135; Suomalaisen sivistyneistön esikuvamaassa Saksassa kehitys oli samansuuntaista. Ks. Jens Ljunggren, *Känslornas krig. Första världskriget och den tyska bildningselitens androgyna manlighet*. Östlings Bokförl 2004, 248–261, 275–277.

24. Matti Virtanen, *Fennomanian perilliset. Poliittiset traditiot ja sukupolvien dynamiikka*. SKS 2001, 164; Juha Siltala, *Sisällissodan psykologia*. Otava 2009, 528–529.

25. Jalmari Jaakkola, *Pirkkalaisliikkeen synty*. Turun suomalaisen yliopiston julkaisuja 2. Turun Suomalainen Yliopisto 1924, 70–71; Jalmari Jaakkola, *Suomen muinaiset valtarajat vuoteen 1323*. SHS 1925, 61.

26. Esim. Jaakkola 1924, 164–166; Jaakkola 1942, 22–23.

ajatus virtaavasta vedestä tai massasta, joka symboloi paitsi slaavilaisen kulttuurin eroa suomalaisuudesta myös sisäisten erojen puuttumista, mikä länsimaisessa yhteiskunnassa ja konservatiiviselle havainnoijalle tarkoitti hajaannusta, sisällissotaa.²⁷ Jaakkolalle Venäjä oli uhkaavan erilainen, eikä omannut samanlaista erojen järjestelmää kuin läntinen kulttuuripiiri, johon Suomi itäisenä etuvartioasemana kuului.²⁸

Päinvastoin kuin läntisten asemahtien kanssa käydyissä riidoissa, idän vastaisessa taistelussa oli kyse eloonjäämisestä. Jaakkolan mukaan Suomen läpi historian jatkunut menestyksellinen puolustustaistelu itää vastaan ei ollut vain ”maantieteellisesti, kansallisesti ja historiallisesti elintärkeä”, vaan se oli kasvanut myös ”yhä väistämättömämmäksi ja velvoittavamaksi kansalliseksi kulttuuri- ja elinkysymykseksi”.²⁹ Monet kansat eivät olleet kyenneet vastustamaan ”slaavilaispainetta” ja olivat ”vähitellen hukkuneet slaavilaismereen”. Synnä oli kyseisten kansojen kulttuurin heikkous, niillä ei ollut ollut elinvoimaa vastustaa valloitusta.³⁰ Suomalainen yhteiskunta selitettiin 1930-luvulla nationalismitte tyypillisesti erojen järjestelmänä ja suhteessa toisiin kansakuntiin. Sulautuminen itäiseen kulttuuriin, tulvaan hukkuminen, tarkoitti kaikkien rajojen sekoittumista. ”Perinnäinen järjestys” lakkaisi olemasta erojen mukana ja ”suomalaisuus”, kansakunnan ydin, tuhoutuisi.³¹

Ei pidä tietenkään unohtaa, että kommunistinen naapuri oli todellinen uhka Suomen valtiolle ja kommunistit järjestivät 1920-luvun Suomessa konkreettisia ongelmia kansantaloudelle ja yleiselle järjestykselle. Tämän toteaa muun muassa Vesa Vares, mutta lisää samaan hengenvetoon, että suomalaisten kokemana vastakkaisuus suhteessa Neuvostoliittoon oli periaatteellisella tasolla ja meni monesti rationaalisen käytöksen ohji ja yli.³² Siksi Jaakkolan teoksissa todellisiin historiallisiin tapauksiin yhdistetään tunteita ja merkityksiä, joilla ei välttämättä ollut mitään tekemistä Venäjän kansakunnan kanssa. Neuvostoliitto/Venäjä sai symboloida kaikkea sitä, mitä

sisällissodassa oli yhteiskuntaruumiista poistettu ja Jaakkolalle erityisesti sitä, mikä soti suomalaista kansanluonnetta vastaan.

Ajaton yhteys luonnon, kansan ja historian välillä

Ensimmäisen tasavallan kulttuurinen pyrkimys määrittellä uudelleen rajat kokemusmaailmaan näkyi myös fyysisessä ympäristössä.³³ Elämänpääpiiri oli otettava uudestaan haltuun. Se mikä aikaisemmin oli määritelty yhteiseksi jaettiin nyt uudelleen, sillä ajatus ’meistä’ oli muuttunut. Itsenäisen Suomen alkuaikojen kulttuurinen itsemäärittely muistutti saksalaista *Heimat*-ajattelua. Se pitää sisällään käsityksen tietyn ihmisryhmän ja sen asuttaman ympäristön vuorovaikutuksesta syvimpänä, vanhimpana ja pyhimpänä yhteytenä, jossa osapuolet toinen toistaan

27. Esim. Jalmari Jaakkola, *Suomen historia* 3. *Suomen varhaiskeskiaika. Kristillisen Suomen synty*. WSOY 1938, 225, 435–436; Jaakkola 1940, 72, 109, 111; Jaakkola 1942, 75, 77, 80; Vrt. Tuomas Tepora, *Sinun puolesta elää ja kuolla. Suomen liput, nationalismi ja veriuhuri 1917–1945*. WSOY 2011, 109–113.

28. Jalmari Jaakkola, *Suomen historia* 2. *Suomen varhais-historia. Heimokausi ja „kalevalakulttuuri”*. WSOY 1935, 38, 55, 60, 133; Jaakkola 1938, 389; Jaakkola 1942, 81–83, 99.

29. Jaakkola 1942, 28; Ks. myös Jaakkola 1940, 139, 145; Jalmari Jaakkola, *Suomen sydänkeskiaika. Itämaan synty ja vakiintuminen*. WSOY 1944, 494–499.

30. Jaakkola 1935, 115, 134, 140; Jaakkola kutsuu slaavilaisasutuksen leviämistä myös ”syöväksi” ja ”imusunionien levittämiseksi” 1935, 121, 144.

31. Jaakkola 1940, 157–158, 161–163; Jaakkola 1942, 26–28, 56.

32. Vesa Vares, *Suomen paikka Euroopassa maailmansotien välillä*. Teoksessa Erkkä Railo & Ville Laamanen (toim.) *Suomi muuttuvassa maailmassa. Ulkosuhteiden ja kansallisen itseymmärryksen historiaa*. Edita 2010, 140–142.

33. Kyläyhteisöjen fyysisen ympäristön muokkauksesta ks. Miika Siironen, *Vapaussodan perintö*. Vastapaino 2012; Tepora 2011, 123–130; Elämäntieteiden uudelleenraajamisesta ja merkitystenannosta vastaperustettua koululaitoksessa ks. Saara Tuomaala, *Työtätekevästä käsistä puhtaiksi ja kirjoitettaviksi. Suomalaisen oppivelvollisuus-koulun ja maalaislasten kohtaaminen 1921–1939*. SKS 2004.

muokaten synnyttivät ”kotimaan”.³⁴ Porvarilliseen keksittyyn traditioon, jollaisia esimerkiksi myytit suomalaisten tai saksalaisten etnisestä yhteydestä ovat, saatiin sisältöä yhdistämällä se ihmisten aistikokemuksiin omasta ympäristöstään, eli liittämällä luonnonmuodostelmat, maisema ja ympäristö kansakunnan konstruktion.

Jaakkolalle suomalaisen luonnon terapeuttiin vaikutukseen sekoittui ajattelu luonnon ja ahdistavan ”modernin” vastakkaisuudesta sekä aistein koettavasta yhteydestä menneisyyden kanssa. Maaseudulla maaperä, ilma ja ”historialliset selät” hoivasivat miestä. Ne ”ovat meille antaneet taas täyden elinvoimamme ja historiallisen sisumme”, hän kirjoitti ystävälleen Kaarlo Blomstedtille.³⁵ Suomen luonnossa oli mahdollista vahvistua, kokea yhteyttä suomalaisuuteen puhtaimmillaan, koska muinaiset suomalaiset (Jaakkolan tulkinnan mukaan pirkkalaiset) olivat eläneet siellä.³⁶

Luonnon ja kansakunnan yhdistämisellä voitiin myös luoda lineaarinen aikajana, jossa hämärästä menneisyydestä ulottui vain yksi suuri kehityslinja nykyhetkeen. Tällaisessa kansallisessa historiassa ei ollut useita samanaikaisia kehityslinjoja ja ihmisten välisten ongelmien merkitys kutistui pois luonnon, ajan ja kansan yhteyden valtavan mittakaavan rinnalla. Jos sidotaan luonnon ja kansan kehitys toisiinsa, tuloksena on yksi ”ikuinen” menneisyys ja totuus, joka voidaan *aistia* ympäristön kautta nykyhetkessä.³⁷ Tässä kontekstissa menneiden muistelu tuotti tunteen ”perinnäisestä järjestyksestä”, maagisesta ja ikuisesta yhteenkuuluvuudesta maan kansa.³⁸ Jaakkolan näkemyksen mukaan perinnäinen järjestys pilkahti silloin tällöin myös modernin Suomen todellisuudessa, esimerkiksi sisällissodan aikoihin. Kirjoittaessaan tapahtuman historiaa vuonna 1940, Jaakkola upotti luonnon, muinaiset suomalaiset ja Suomen valtion poliittiset vaiheet samaan kielikuvaan.

Samoja teitä, joita muinaiset kainulaiset ja pirkkalaiset asejärjestöt tuhatkunta vuotta takaperin olivat

tehneet retkiä pohjanperille, samosi nyt Mannerheimin johtaman talonpoikaisarmeijan pääosa etelää kohti [...] Historiallisella marssillaan Helsinkiin toukokuun 16 p:nä v.1918 saattoi Mannerheim harmaan talonpoikaisarmeijansa etunenässä jättää vapaan maan sen lailliselle hallitukselle. Kevätvirran tavoin ponnahuttivat näin Suomen kansan vuosisatojen kuluessa patoutuneet pohjavoimat viimeisetkin sulut kansan itsenäisyyden tieltä.³⁹

Myös talvisodan aika oli Jaakkolalle äärimmäisen tärkeää, koska hän kykeni silloin voimakkaasti aistimaan luonnon, kansan ja poliittisen kehityksen yhtenevyyden. Hän kirjoitti 9.12.1939 kirjeessään Blomstedtille:

En ole koskaan aikaisemmin elämässäni saanut niin elävää ylivoimaista tunnetta siitä, että se käsitys Suomen kansan tehtävästä länsimaiden ja Pohjolan kilpenä, jonka olen viimeisessä kirjassani esittänyt on oikea, kuin näinä kovina, mutta samalla niin suurina päivinä [...] Minusta tuntuu, että elämä – ahdingosta huolimatta on muuttunut suureksi ja yleväksi.⁴⁰

34. Thomas M. Lekan, *Imagining The Nation in Nature. Landscape Preservation and German Identity 1885–1945*. Harvard UP 2006, 6–9.

35. KA, Kaarlo Blomstedtin arkisto, Jalmari Jaakkolan kirjeet Kaarlo Blomstedtille 30.6.1939, 12.7.1943 ja 31.7.1948. Kaarlo Blomstedt (1880–1949) oli suomen historian dosentti ja Kansallisarkiston arkistonhoitaja.

36. ”...se Ruoveden vanha pirkkalaisvesi, ehkäpä pirkkalais-aurinkokin - tekee sinulle hyvää. Niin ehkä alat sinäkin mukamas hämäläinen tuntea Satakunnan, nimenomaan muinais-Satakunnan vanhaa voimaa.” KA, Kaarlo Blomstedtin arkisto, Jaakkolan kirje Kaarlo Blomstedtille 7.7.1946; Myös KA, Kaarlo Blomstedtin arkisto, Jaakkolan kirje Blomstedtille 14.7.1935, 19.7.1930; Vrt. Lekan 2006, 20–21, 260–263.

37. Tepora 2011, 120–121; Vrt. Italian fasistien kokonaisvaltaiseen pyrkimykseen tuoda mennyt nykypäivän arkeen ja kokemusmaailmaan. Rik Peters, *Actes de presence. Presence in fascist political culture. History and Theory* 45:3 (2006), 362–374.

38. Ks. esim. Jalmari Jaakkola, *Eurajoen synty*. WSOY 1945, 58–60.

39. Jaakkola 1940, 188.

40. KA, Kaarlo Blomstedtin arkisto, Jaakkolan kirje Kaarlo Blomstedtille 9.12.1939.

Tunne piti sekä Jaakkolan kansakuntakonstruktion että historiakäsityksen kasassa. Jaakkola korosti lähdekritiikkiä ja hän käyttikin teoksissaan käytännössä kaikkia saatavilla olleita lähteitä Suomen muinaisuudesta,⁴¹ mutta kompositio luotiin identifioitumalla totaalaisesti lähteiden kautta tavoitettuun historialliseen hetkeen. Jaakkolan mielestä historia piti nähdä. Ei riittänyt että todisteita raportoitiin, niihin piti eläytyä.⁴² ”*Voutihistoria*” vääristeli historiankirjoitusta, ei kyennyt näkemään menneisyyden todellista funktiota ja väärensi historiallista tietoa tai lähteitä omien pyrkimystensä mukaan. Voutihistorioitsijoita mennyt ei elähdyttänyt. Se oli ”maahan sidottu historiakäsitys”, joka ei ymmärtänyt vapaudenrakkaan ja vaeltelevan kulttuurin ”henkistä perintöä”, koska siltä puuttuivat ”sosiaalisesti sielulliselta rakenteeltaan” toisenlaisten pohjankävijöiden (maskuliiniset) ominaisuudet.⁴³

Maskuliininen historia

Suomessa yhteiskunnan sukupuolinen normisto eli siveellisyys ja perinteiset sukupuoliroolit olivat olleet muutoksessa jo 1900-luvun alusta lähtien. Sisällissodan jälkeen kehitys yhdistettiin symboliseen sodankäyntiin, jota valkoinen Suomi kävi vastakuvansa kanssa. Uhkaava naisellisuuden sekoittuminen miehisyteen yhdistettiin suoraan kansakunnan puolustuskykyyn.⁴⁴ Siveellisuuden ja kansallisen välisen suhteen muutos sisällissodan jälkeen käy ilmi Jalmari Jaakkolan suhtautumisesta Sylvi-Kyllikki Kilpeen,⁴⁵ joka vietti vuodet 1915–1918 Kallion yhteiskoulussa, jossa Jaakkola toimi rehtorina aina vuoteen 1932 saakka. Sodan aikana Kilpi työskenteli punaisten esikunnassa ja vallankumousoikeudessa konekirjoittajana ja kääntäjänä. Kun Kilpi pyrki jatkaamaan opintojaan keväällä 1918, tapahtui Kilven päiväkirjan mukaan seuraavaa:

Ei minua huolitla kouluun. Jalmari Jaakkola näytti taistelevan itsensä kanssa siitäkkin, tervehtääkö minua kädestä. Kun ojensin käteni, viivytteli hän hetken,

ennen kuin tarttui siihen. Hän sanoi että kai minä itsekin ymmärrän että sen jälkeen kun olen kulkenut punainen nauha käsivarressa en voi tulla takaisin niiden poikien rinnalle, jotka ovat taistelleet valkoisina sankareina. Mutta sitä minä en juuri ymmärtänyt. Ja sanoinkin sen hänelle. Hän sanoi, että minun älystäni tai siveellisestä ryhdistäni onkin aina puuttunut jotain. Olen niin masennettu, niin masennettu, niin masennettu.⁴⁶

Vaikka Kilven ”siveellisestä ryhdistä” oli aina puuttunut jotain, niin vasta nyt, sisällissodan jälkeen, hänet suljettiin yhteisön ulkopuolelle.⁴⁷ Jaakkola ei halunnut päästää Kilpeä niiden sankarillisten ”poikien rinnalle”, jotka nyt symbolisoivat kaikkein puhtainta isänmaallisuutta. Kilpi hyökkäsi siveellisyyttä eli yhteiskunnallista säilyvyyttä vastaan ja teki sen kahdella tavalla: rikkomalla sosiaalisia ja sukupuolisia rajoja, joiden vartiointi sodan seurauksena muuttui yhä tun-

41. Jutikkala 1997.

42. Tästä samaisesta syystä Jaakkola vihasi A. R. Cederbergin (myöhemmin Tarton yliopiston historian professorin haltija) ja hänen oppilaidensa tapaa kirjoittaa historiaa, jossa vain faktat merkitsivät. KA, Kaarlo Blomstedtin arkisto, Jaakkolan kirjeet Kaarlo Blomstedtille esim. 1.11.1937 ja 1.12.1937; Jalmari Jaakkola, Historiallis-kielitieteelliselle osastolle. Dosentti A. R. Cederbergin valituksen johdosta. Omakustanne 1932.

43. Jaakkola 1924, 34, 178, 193; Jaakkola 1935, 66, 133–134, 148, 196–197, 233–234. ”Voutimaisuus” oli Jaakkolalle todellinen, epämiellyttävä, ominaisuus, jonka hän liitti esimerkiksi Kustaa Vaasan henkilöön. Ks. Jaakkola 1924, 11–14, 37.

44. Seija-Leena Nevala-Nurmi, *Perhe maanpuolustajana. Sukupuoli ja sukupolvi Lotta Svärd- ja suojeluskuntajärjestöissä 1918–1944*. Tampere University Press 2012, 176–190; Vrt. George L. Mosse, *The Image of Man. The Creation of Modern Masculinity*. Oxford UP 1996, 81–86, 107–109.

45. Kilvestä (1899–1987) kasvoi myöhemmin kirjailija ja kulttuurivaikuttaja. Hän toimi kansanedustajana sekä SDP:n että SKDL:n riveissä vuosina 1934–1958.

46. Sylvi-Kyllikki Kilpi, *Sörnäisten tyttö. Päiväkirja*. Tammi 1964, 168–169.

47. Jaakkola oli jo aikaisemminkin, ennen sisällissotaa, arvostellut Kilpeä tämän kurittomuudesta. Ks. mm. Kilpi 1964, 76, 97.

nevaltaisemmaksi.⁴⁸ Vaikka suomalaisen miehen maskuliinisuus ehkä ajan myötä ”pehmentyi” väkivaltaisen jääkäriin mallista, se erotettiin yhä selvemmin siitä osasta yhteiskuntaa, jossa kyky reflektoida ja sanoittaa tunteita on tärkeintä. Paradoksaalisesti naisten kasvaneen yhteiskunnallisen osallisuuden seurauksena tapahtui miehisten ja naisellisten ominaisuuksien sekä tunteiden yhä selvempi erottelu.⁴⁹

Suuntaus näkyi vahvasti ensimmäisen tasavallan historiakulttuurissa. Ajan konservatiivisten mieshistorioitsijoiden teoksissa rautakauden ”luonnolliseen” johtajuuteen perustuneet miesjoukot taistelivat ’toista’ vastaan. Tässä rekonstruoidussa sankariajassa mikään vieras vaikutus ei ollut vielä muokannut suomalaisuutta ja suomalaisten elämäntapa ja kulttuuri kumpusivat suoraan kansan sisimmästä sekä ympäröivästä ’kansallisesta’ luonnosta.⁵⁰ Jaakkolan kirjan *Pirkkalaisliikkeen synty* (1924) johtopäätös onkin, että juuri pirkkalaiset aloittivat suomalaisen yhteiskunnan ikuisen ja ”kansallisen tehtävän” eli läntisen kulttuuripiirin suojelun itäistä uhkaa vastaan.⁵¹ Tuo näkemys rautakaudesta Suomen historian puhtaana ytimenä säilyi läpi koko Jaakkolan tuotannon, aina 1950-luvulle saakka. Historialliset muutokset asettuivat mielekkääseen kontekstiin, kun ne suhteutettiin tähän yhteiskunnan moraaliseen ideaalittyyppiin.

Pirkkalaisyhteiskunta oli syntynyt miesten toimesta, miehille ja verotusretkillään miehet olivat konkreettisen välimatkan päässä kodin naisellisesta ilmapiiristä. Erottelu ulottui myös ideologiseen ja ontologiseen puoleen.

Yhtä tyypillistä on niiden [muinaisrunojen] ilmeisen selvä pakanallinen sävy sekä niiden jylhän komeat luonnonkuvat ja kaikesta naisellisuudesta ja hentomielisyydestä vapaa, miehekäs, voimakasta mieltä ja sotaisia kuvia huokuva korskea taisteluhenkilö.⁵²

Naiset ja miehet oli erotettu sekä fyysisellä että ontologisella tasolla. Jaakkolan historiankirjoi-

tus ei jätä epäselväksi, että pirkkalaisten verotusretket olivat vain miehiä varten.⁵³ Todellisessa elämässä, ensimmäisen valtakunnan arjessa, tällainen kahtiajako ei ollut mahdollista, mutta historiakonstruktiossa sellainen saattoi toteutua. Jaakkolan mukaan Kalevalan henkilöt, kuten siis myös muinaiset pirkkalaiset, ”edustavat syvää ristiriitaa kaikki nielevän miehisen taisteluhimon ja palavan naisellisen rakkauden ja kotionnen välillä”. Suomen muinaisuuden sankarien elämä oli täydellinen vastakohta kodin lämmölle ja vaimon rakkaudelle. Näiden ”uljaiden” ainoa tavoite oli sankarikuolema, ”kaikista elämän ja rakkauden voimista irti kiskaistuna”;⁵⁴ ”koko rikas elämä, nautinto, koti ja varsinkin rakkaus nuoreen puolisoon joutuvat niissä [sankarirunoissa] sovittamattomaan ristiriitaan ylivoimaisesta taistelunhalusta johtuvan ankaran kohtalon ja sankarikuoleman kanssa”.⁵⁵

Jaakkola ei ainoastaan ihailut pirkkalaisia ja heidän kulttuuriaan, sillä kirjeissään hän yhdistää itsensä ja pirkkalaiset hyvin suoralla tavalla. Niissä hän kutsui itseään ”Vanhaksi pirkkalais-

48. Siltala 2009, 464–479.

49. Nevala-Nurmi 2012, 190, 282–287; Fewster 2006, 312–313; Vrt. Ljunggren 2004, 232–235. Anders Ahlbäckin mukaan Suomessa oli kuitenkin käynnissä jatkuva keskustelu ja rajanveto erilaisten kilpailevien maskuliinisuuksien kesken. Anders Ahlbäck, *Soldiering and the making of Finnish manhood. Conscript and masculinity in interwar Finland, 1918–1939*. Åbo Akademi University 2010, 294–295, 303.

50. Jaakkola, 1924, 95, 110–113; Jaakkola 1935, 196–197, 244. Vrt. Fewster 2006, 359–361.

51. Jaakkola 1924, 9–10, 156, 159, 160.

52. Jaakkola 1935, 465

53. ”Jos ottaa huomioon ettei muinaisrunostossamme yleensä esiinny naisten retkeilyä Pohjolaan eikä liioin edes ainoankaan ’Pohjan neidon’ onnellista saapumista Kalevalan sankarien rintamaille, saa koko esittämämme kuva erikoisen miehisen ja sotaisen, ellemme sanoisi suorastaan jylhän kaamean luonteen.” Jaakkola 1935, 462

54. Jaakkola 1935, 391–392, 403–404; Jaakkola 1940, 48.

55. Jaakkola 1935, 397.

56. KA, Kaarlo Blomstedtin arkisto, Jaakkolan kirje Kaarlo Blomstedtille 30.12.1939, 1.8.1935.

päälliköksi” tai ”vaeltelevaksi pirkkalaiseksi” viitaten muinaisten pirkkalaisten oletetun elämäntavan liikkuvuuteen.⁵⁶ Historiantutkijaystäviensä joukkoa Jaakkola nimitti *Birkarahördingeniksi* eli entisten viikinkiverottajien tavoin seikkailevaksi ryhmäksi.⁵⁷ Historiallisen pirkkalaisjoukon elämää hän kuvaili vuonna 1935 seuraavalla tavalla:

Tarvitsee vain kuvitella pohjankävijäin yhteisiä venekuntia, heidän yhteisiä matkakumppanuuksiaan, samoja teitä, samoja leiritulia, juhlia ja juominkeja, alituisia vuodesta vuoteen ja polvesta polveen uusiutuvia kosketuksia Ruijan norjalaisiin ammattitovereihin pitkin laajoja Lapin maita ja pohjoisia rantoja [...].⁵⁸

Jaakkolan akateemisten teosten esteettinen kuva menneestä on yhtenevä sen toverihengen kanssa, joka välittyi hänen kirjeenvaihdostaan puheen kääntyessä historiankirjoittajaystäväpiiriin vuotuisiin konferenssimatkoihin. Tuolle joukolle, tai ainakin Jaakkolalle, yhteiset konferenssimatkat muodostivat vuoden huippukohdan ja onnistuneita retkiä muisteltiin vielä vuosikymmenen päästä.⁵⁹ Jaakkolasta hänen ystäväpiirinsä itse asiassa *oli* kansakunta. Kansalliset hyveet, joita hänen ystäväjoukkonsa vaali, olivat luonnollisesti esiintyneet puhtaimmillaan pirkkalaisten yhteiskunnassa.⁶⁰

Jaakkolan historian miessankarit olivat sotaisia ja maskuliinisia, mutta myös sivistyneitä eli oppineita. Samoin kuin viikinkien retket synnyttivät rikkaan saagaperinteen, niin myös suomalaisten valloitukset kirjattiin aikanaan omaan sankaritarustoon, *Kalevalaan*.⁶¹ Tätä taustaa vasten on ymmärrettävää, että Jaakkolan mielestä ”maahan sidottujen kulttuurien” ja miehekkäiden kulttuurien ero tuli ilmi myös heidän kirjoittamastaan historiasta. Viikinkien saagat ja suomalaisten *Kalevala* olivat hänelle elävä todiste näiden kansojen miehekkyydestä, elämän puhtaudesta ja ”elinvoimasta”.⁶² Vaikka modernin Suomen akateemikot eivät voineet enää elää esi-

siensä sotaisassa ja seikkailurikkaassa maailmassa, he saattoivat silti ilmaista henkisten edeltäjiensä maskuliinista suomalaisuutta omalla tavallaan, historiankirjoittajina. Jaakkolalle opettaminen ja sivistäminen olivat pohjimmiltaan taistelua ja sotaa. Sivistyneistö ja ennen kaikkea oikeanlaisen historian kirjoittajat olivat ”vartiojoukko”, joka ”kasvatti ja vahvisti suomalaisten sisäistä voimaa”.⁶³ Tutkimalla Jaakkolan tieteellistä tuotantoa ja hänen kirjeenvaihtoaan rinnakkain, lukijalle välittyy vahva kuva isänmaallisten miesten historiallisesta jatkumosta, joka alkaen pirkkalaisista pohjankävijöistä jatkuu nuoren tasavallan akateemikkoihin, ja jossa ’si-

57. Esim. KA, Kaarlo Blomstedtin arkisto, Jaakkolan kirje Kaarlo Blomstedtille 20.7.1936; Turun maakunta-arkisto (TMA), Einar W. Juvan arkisto, Jalmari Jaakkolan kirje Einar W. Juvulle 20.7.1935.

58. Jaakkola 1935, 467

59. Esim. TMA, Einar W. Juvan arkisto, Jaakkolan kirje Einar W. Juvulle 20.7.1935; 14.8.1936, KA, Kaarlo Blomstedtin arkisto, Jaakkolan kirje Blomstedtille 30.6.1939.

60. Jaakkola liitti Kaarlo Blomstedtin terveyden toiveeseen isänmaan tervehtymisestä esim. KA, Kaarlo Blomstedtin arkisto, Jaakkolan kirje Kaarlo Blomstedtille 6.1.1945 ja 29.10.1944; Vrt. Anderson 1983, 6–7. Toisaalta hän nimesi pohjoismaiset historiankirjoittajakollegat, jotka väheksyivät hänen näkemystään Suomen kansallisesta historiasta, ”ei-pirkkalaiseksi seuraksi”. KA, Kaarlo Blomstedtin arkisto, Jaakkolan kirje Kaarlo Blomstedtille 14.8.1935.

61. Jaakkola 1935, 382–383, 466, 474.

62. Jaakkola yhdistää elinvoiman tavallisesti väkivaltaiseen valloitukseen ja käyttää Suomen aluelajennuksista mm. nimityksiä ”orgaaninen kasvu”, ”yhtenäinen ja elimellinen kasvu” ja ”luonnollinen siirtymä”, kun taas itäinen aluelajennus oli ”asukaspainetta”. Esim. Jaakkola 1925, 187; Jaakkola 1928, 273; Jaakkola 1935, 204, 293, 364.

63. Jaakkola 1940, 149, 152, 198–199; Ks. myös Jalmari Jaakkola, Suomen kiillautuminen Upsalan ja Novgorodin arkkhiippakuntien väliin. *Suomen kirkkohistoriallisen seuran vuosikirja 1925–1928*. Suomen Kirkkohistoriallinen Seura 1936, 174–208; Jalmari Jaakkola, Henrik Gabriel Porthan ”Suomen historian isä”. *Historiallinen Aikakauskirja* 37:3–4 (1939), 231, 238; Vrt. Vesa Vares, Suomi diktaatturien kontekstissa. Teoksessa Erkkä Railo & Ville Laamanen (toim.) *Suomi muuttuvassa maailmassa. Ulkosuhteiden ja kansallisen itseymmärryksen historiaa*. Edita 2010, 195–200, 215–218.

vistyneet miehet’ muodostavat esitaistelijoiden joukon ”kansallisen tehtävän” suorittamisessa sekä ”perinnäisen järjestyksen” säilyttämisessä.

Jaakkolan pirkkalaishistoria inhimillisen toiminnan selitysmallina

Jaakkola kirjoitti historiaa, jotta hänen oman aikansa yhteiskunnan ilmiöt ja ongelmat voitaisiin selittää.⁶⁴ Hän koki yhteiskunnallisen muutoksen identiteettinsä kautta, ja siksi esteettinen ja affektiivinen vaikutelma hänen Suomelle rakentamassaan *historiassa* heijasti niitä tunteita, jotka hän osana kansakuntaa tai pienempää ryhmää oli kokenut ja koki. Jaakkolan tuotannossa muodostui kehä ”sankarihistorian” ja henkilökohtaisen kansakuntaideaalin välille, jossa osatekijät tulkitsivat toinen toisiaan ja joita vertailemalla voitiin ymmärtää suomalaisen kansan todellinen luonne. Vaikka päivänpoliittiset tapahtumat tai historiatieteen sisäiset näkökulmanmuutokset vaikuttivat hänen teksteihinsä,⁶⁵ luontokokemus ja idealisoitu maskuliinisuus säilyivät Jaakkolan historiantulkintojen ytimessä läpi koko hänen uransa. Nämä vastakappalet, affektiiviset sfäärit, toimivat sekä historiankirjoittajan heuristisena työvälineenä menneisyyden tulkittamisessa, että jaettuina kognitioina, joiden kautta yleisö saattoi syvemmin ymmärtää ja omaksua tuotetun tekstin.

Samalla kun Jaakkola osoitti, että hänen aikansa sosiaalisilla ilmiöillä oli vastineensa historiassa, hän rakensi oman aikansa todellisuutta, sekä tahtomattaan että tietoisesti. Hänen historiankirjoituksensa vaikutti ajan kulttuurissa ja muokkasi yleistä käsitystä suomalaisesta menneisyydestä. Sisällissodan väkivalta ja nopeasti modernisoituvan Suomen yhteiskunnallinen muutos saivat ymmärrettävämmän muodon, kun ne asetettiin osaksi kansallisen historian narratiivia. Tähän kansallisen historian kertomukseen Jaakkola toi vaikutelman (a) hyvään ja pahaan jaetusta maailmasta, jossa moraalisesti puhdas osa oli jatkuvassa vaarassa tuhoutua, (b) historian kokemuksellisuudesta, jossa tunnere-

aktion avulla voitiin erottaa oikeanlainen ja väärä historiallisuus sekä (c) idealisoidusta maskuliinisuudesta, joka irrallaan feminiinisestä vaikutuksesta muodostui sotaisaksi ja vapaaksi vastuusta. Nämä affektiiviset ajatusrakennelmat olivat osittain yksilöllisiä, mutta myös osaltaan jaettuja, sekä muiden historiankirjoittajien että lukevan yleisön kanssa.

Töissään Jaakkola viittasi laajasti käytettävissä olevaan lähdemateriaaliin sekä rakensi johtopäätöksensä niiden pohjalta, kuten vain äärimmäisen oppinut ja ammattitaitoinen historioitsija voi tehdä. Pohjolan historiassa sodat ja veriset selkkaukset ovat historiallisia tosiseikkoja. On myös todennäköistä, että nykyisen Suomen alueella asuneet ihmiset olivat, modernista yhteiskunnasta katsoen, sotaisia ja patriarkaalisia. Siten faktuaalisten lähteiden ympärille rakennettu esteettinen kuva kansakunnan historiasta oli helppo taivuttaa militantiksi. Jaakkolan tuotanto tuki äärikansallisia pyrkimyksiä sekoittamalla esimerkiksi ”Suomen idänkysymyksessä” suoria poliittisia ja sotilaallisia intentioita akateemiseen, ”objektiiviseen” historiankirjoitukseen. Mutta ennen kaikkea, koska menneen väkivaltaiset tapahtumat selitettiin nykyisyyteen liittyvän kokemuksen kautta. Historiallinen metafora ’pirkkalaiset ovat kuin valkoinen armeija’ selvensi menneisyyttä ja selitti nykyisyyden politiikkaa, mutta myös yksittäisen kansalaisen suhdetta poliittiseen, koska ’pirkkalaisuus’ kuvattiin sellaisten affektiivisten sfäärien kautta, jotka olivat tuttuja Jaakkolalle, mutta myös muille hänen aikansa ihmisille henkilökohtaisen kokemuksen kautta. Luonto ja sukupuoli-identiteetti eivät olleet sidottuja puoluekantaan.

64. Ks. esim. Jaakkola 1940, 3.

65. Vrt. tulkintaa Engelbrekt Engelbrektiläisen kapinan merkityksestä Skandinavian historialle. Jaakkola 1940, 112; Jaakkola 1950, 463, 482, 524–525. – *Nyt julkaistu Ville Erkkilän artikkeli on käynyt läpi tieteellisen vertaisarvioinnin.*

Jaakkolan esimerkin kautta voidaan todeta, että jos poliittisen ja historian yhteyttä halutaan tutkia, historiankirjoituksen (ja tutkimuksen kohteena olevan historiankirjoittajan) normatiivisten väitteiden lisäksi on analysoitava myös niitä kielellisiä keinoja, joilla historia tuodaan nykyisyyteen ja sen ihmisten sosiaaliseen todellisuuteen. Jaakkolan kontekstuaaliset metaforat ”Venäläinen valloitus on kuin identiteetin hajoaminen”, ”Henkilökohtainen aistikokemus luonnosta on kuin kansallisuuden tuntemista” ja ”Tunteeton ja sotaisa viikingin maskuliinisuus on oikeanlaista kansallista miehekkyyttä” eivät olleet suoraan minkään poliittisen ideologian iskulauseita. Silti metaforat oli muodostettu selittämään kollektiivisesti koettuja yhteiskunnallisia ilmiöitä. Ne olivat tulkinta yhteisöä koskevista tapahtumista tietyn (ryhmä)identiteetin näkökulmasta ja tukivat sosiaalista toimintaa, joka tuon ryhmän jakaman identiteetin kannalta oli oikeanlaista.

Historiankirjoituksen, myös modernin ja akateemisen, vaikuttavuus perustuu osaltaan sen kykyyn yhdistää yksilön elämä laajempaan ja ajallisesti pidempään tarinaan ”meistä”. Ajan jäsentäminen historiankirjoituksen kautta antaa lukijalle mahdollisuuden verrata henkilökohtaista kokemusta sosiaalisesta todellisuudesta historialliseen teemaan. Tämä teema, esteettinen näkemys historiasta, antaa ajassa ja paikassa erillisille tapahtumille kokoavan mielekkyyden. Sen mahdollinen poliittisuus ei määrity ainoastaan niistä tapahtumista, jonka päälle se on ra-

kennettu, ja jotka siinä on valittu ’meidän’ menneisyyttämme edustamaan, vaan myös niistä tulkinnoista, joilla kirjoittaja on yhdistänyt ajassa etäiset tapahtumat hänen ja hänen yleisönsä todellisuuteen. Toisin sanoen mihin ja millaisiin nykyisyyden tapahtumiin ”meidän” menneisyytemme kielen keinoin yhdistetään. Kielen kautta rakentuva kollektiivinen (arvo)maailma on valttavan paljon laajempi kuin se, joka muodostuu valtiollisen toiminnan ja yksilön välille. Tulkitsijan eli historiankirjoittajan, ja hänen metaforisen tekstinsä tarkastelu vain siltä osin kuin se seuraillee yhteiskunnan poliittisen sfäärin julkilausumia, ei siten luo tarpeellisen kattavaa kuvaa niistä vaikuttamisen keinoista, jotka historiankirjoitukseen sisältyvät.

Abstract: Jamar Jaakkola and visionary history: Aesthetics and politics in Finnish national historiography.

Finnish national historiography can be linked to a wider political development in interwar Europe. Yet in order to find nationalistic or conservative influence or efforts within it, one needs to extend the analysis beyond the mere study of its normative claims. By studying the linguistic structures a historian uses in his or her representation, where straight political or social changes are intertwined with the researcher’s personal history and world-view, one can reach a plausible level of analysis behind the argumentation used in a respected historiographical text. Such method is used in this article to explain the historiographical works of Jalmari Jaakkola (a prestigious professor of Finnish history).

Keywords: historiography, metaphors, affects, nationalism, Finland, 20th century